Præsten Jens Frechland og hans Skrift om Frederiksberg 1807

Af Bjørn Kornerup

I.

Næppe ret mange af Nutidens Mennesker, der haster gennem Frederiksberg gamle Kirkegaard, standser ved en lille Marmortavle, indsat i den Mur, som skiller mellem Kirkegaardens første og anden Afdeling. Sikkert endnu færre vil Tavlens Indskrift have noget at sige. Den forkynder, at her hviler Præsten *Jens Frechland*, død 1826.

I Betragtning af, hvilken Forglemmelse der især hos den yngre Slægt har ramt saa mange af Nationens største Navne, er det vel ikke til at undre sig over, at kun yderst faa nu har nogen Forestilling om Jens Frechland. Han hører heller ikke til de Personligheder, som kan gøre Krav paa at leve i videre Kredses Erindring, og dog fortjener han at mindes paa Frederiksberg som Forfatter af et Skrift, der er af ikke ringe Værdi til Belysning af et vigtigt Afsnit af denne Lokalitets Historie.

Naar man nu har ønsket at foranstalte en Genudgivelse af Frechlands Skildring af Frederiksberg under Englændernes Angreb 1807, vil det sikkert være rimeligt at benytte Lejligheden til som Indledning at sammenstille de sparsomme Efterretninger,[1] der er levnede om Forfatteren.

Jens Frechland var en Jyde af Fødsel. Han kom til Verden i Horsens 1772[2] som Søn af en Købmand Hans Frechland og Hustru Marie Jensen. Oprindelig var det ikke sunget for hans Vugge, at han skulde gaa den studerende Vej. Selv fortæller han, at han tilbragte sine første Aar i stor Fjernhed fra »Musernes Selskab«, hvad der vel vil sige, at han var beskæftiget i sin Faders Købmandsbod. Et stort Held var det da, at den højt fortjente Rektor ved Latinskolen i Horsens *Oluf Worm* († 1830) fik Øje paa ham og tilbød at optage ham i sin Skole.

Frechland var da femten Aar gammel, og efter syv Aars Forbere-

delse kunde han 1794 dimitteres til Universitetet. Som rimeligt var, vedblev Frechland med Taknemmelighed at mindes sin Rektor, og endnu i et Skrift tyve Aar senere udtaler han sin Tak for den Hjælp, han havde modtaget af sin »gamle værdige Lærer Professor Worm«.[3] Der kan næppe heller være Tvivl om, at det for Frechland som for flere andre[4] maa have været af stor Betydning at blive vejledet i sine første Studieaar af en saa omsorgsfuld og fremragende Mand som Oluf Worm. Specielt kan man formode, at Worm har bidraget til at nære den Interesse for visse Sider af Oldtidens latinske Litteratur, som Frechland siden med saa stor Iver dyrkede.

2.

I EN Selvbiografi fortæller Jens Frechland, hvorledes han med største Begær higede efter at komme til København som den rette Stabelstad for Muserne. Efter Tidens Skik tog han examen artium ved Universitetet (1794, med Laudabilis) og næste Aar den saakaldte »anden Eksamen«. Han gav sig dernæst til at studere Teologi og tog Attestats 1797 (med Haud illaudabilis).

Om Frechlands Forhold og Udvikling i disse vigtige Ungdomsaar vides saa godt som intet. Af nogle Anbefalinger faa Aar senere kan man slutte, at han især har holdt sig nær til de teologiske Professorer *C. F. Horneman* og *D. G. Moldenhawer*. Horneman fremhæver, at Frechland »anbefaler sig ved en retsindig Tænkemaade og et velanstændigt Forhold«, medens Moldenhawer priser den Flid og Omhu, han havde lagt for Dagen i sine Studier.[5] Begge Professorer var som Repræsentanter for den saakaldte liberale Neologi stærkt rationaliserende i deres teologiske Opfattelse, og de synes i Frechland at have fundet en lærvillig Discipel.

Det samme gælder *H. G. Clausen*, den senere Stiftsprovst, der 1797 var kommet til København som Kapellan ved Vor Frue Kirke og snart vandt Navn som en af Hovedstadens ypperste Prædikanter. Frechland har aabenbart valgt Clausen som sit Mønster som Prædikant, og efter sin egen Opgivelse gav han som Student Stødet til Dannelsen af det homiletiske Selskab, der 1799 organiseredes under Clausens Ledelse, og som blev en Forløber for det 1809 oprettede Pastoral-

seminarium. Det homiletiske Selskab, som Clausen omfattede med den største Interesse, fik ikke ringe Betydning som en praktisk Forskole for vordende Præster. Tonen i Selskabet var altid den venskabeligste, og det bidrog til at skabe en broderlig Samfølelse mellem Medlemmerne, som langt ned i Tiden vedblev at mindes Selskabet som et Lyspunkt i deres Ungdomstid.[6]

Naar man spørger, hvilket teologisk Standpunkt Frechland indtog ved Afslutningen af sine akademiske Studier, og som han formodentlig holdt fast ved Resten af sit Liv, saa kan dette Spørgsmaal let besvares ved at undersøge en lille Samling Skrifter, han har udgivet 1800-1802. En saadan Undersøgelse vil vise, at man ikke kan nøjes med blot at feje ham til Side som »Rationalist af fladeste Slags«.[7] Han stod væsentlig som sin Lærer H. G. Clausen som Repræsentant for en fornuftbetonet Kristendom, og som Clausen vilde Frechland især kæmpe paa to Fronter, dels mod en traditionel Opfattelse, der syntes ham at spærre Vejen for en renere Forstaaelse af Religionens Væsen, dels mod den omsiggribende Vantro, der som Følge af de mange kirkefjendtlige Angreb i 1790'erne truede med at føre Mennesker bort fra al Religion.[8] Sit Maal saa Frechland da som at lede sine Tilhørere bort fra de Lærdomme, som maatte anses for at være senere Tilsætninger til Kristi egen Lære, og ved Fornuftens Hjælp at føre dem ind i »Kristendommens sande Aand og Væsen«.[9] Som Hovedpunkter i denne fastholdt han Tanken om det guddommelige Forsyn og om det moralske Livs Vigtighed. Det gjaldt at indprente »det simple, ærlige, blide, ædle, uskyldige og gudelige Sindelag«, som Jesus selv havde formanet til.[10] Ud fra denne Grundanskuelse maatte Frechland blive en nidkær Forfægter af Tolerancen paa det religiøse Omraade. Det gælder om ikke at dømme Mennesker efter deres Meninger, men efter deres Handlemaade. »Ikke udvortes Religions Skikke skulle udgjøre den sande Gud velbehagelige Mand, men Dyd og Retskaffenhed, og Enhver, som udøver disse, han er en Kristen i Gjerningen, om han end ikke i Ord bekjender sig til Jesu Lære«.[11]

Som en ægtefødt Søn af Oplysningstiden kunde Frechland prise de unge lykkelige, fordi de levede i en Tidsalder, da »Oplysningen« havde sendt sine velgørende Straaler ud og gjort det langt lettere for dem nu at se Religionen i et ædlere og skønnere Lys, end om de havde

levet 50 Aar tidligere.[12] Med særlig Interesse omfattede han det omstridte Spørgsmaal om Religionsundervisningens Karakter. I en speciel Undersøgelse har han bl. a. taget til Orde for, at den herskende Form for Religionsundervisning blev afløst af en anden, der bedre stemmede med Børns Natur. Den hidtil gældende, som byggede paa mekanisk Udenadslæren af systematiske Lærebøger, medførte, at baade Sandheder og Fordomme med samme Kraft blev indpodet Børnene, og affødte Tankeløshed og siden ofte Modbydelighed for al Religion. Nyttigere var det da at begynde med den naturlige Religions Sandheder og med Pligtlæren for saa i en noget senere Alder at gaa over til systematiske Fremstillinger. Derved vilde de unge vænnes til selvstændig Eftertanke og »ikke nøies med at lade sig binde nogle gamle, uforstaaelige, mystiske Læresætninger paa Ærmet, som hans Forstand ikke ansaae for rigtige«.[13]

3.

AARENE mellem Frechlands Attestats 1797 og hans Ansættelse som Sognepræst paa Frederiksberg 1810 var et Tidsrum, der paa mange Maader skaffede ham Udløsning for den ikke ringe Virkelyst, han aabenbart var i Besiddelse af. Omkring Aarhundredskiftet havde han haft Stilling som Huslærer hos den højt fortjente Admiral *Hans Christian Sneedorff* († 1824),[14] men som naturligt var, maatte han snart tænke paa at søge gejstlig Ansættelse. I August 1800 holdt han Dimisprædiken samt aflagde den kateketiske Prøve, og den 29. August s. A. blev han efter Ansøgning kaldet til Skibspræst paa Kongens Flaade. Den 3. September ordineredes han af Biskop Balle.[15]

Som Skibspræst kom Frechland til at opleve en af de mærkeligste Episoder i den danske Marines Historie, Slaget paa Københavns Rhed den 2. April 1801. Som Minde om Frechlands Deltagelse i denne Begivenhed foreligger en lille trykt Prædiken, holdt den 12. April s. A. paa den af Kammerherre Bille kommanderede Eskadre (Orlogsskibene Dannemark, De 3 Kroner og Fregatten Iris) »Hvilke Følelser bør vi under nærværende Omstændigheder være besjælede af?« Den er tilegnet hans Chef og Velynder, den bekendte Kommandørkaptajn, siden Admiral, *Steen Andersen Bille* († 1833), »lige stor som menneskekjærlig Borger og højmodig Søhelt«. Baade denne Prædiken og en

lignende, han havde udgivet Aaret forud, viser Frechland som Skibspræst og Fædrelandsven med Liv og Sjæl.[16] Med stor Kraft peger han hen til Tanken om det guddommelige Forsyn som styrkende under Tidens Trængsler og fremhæver Tilliden til den danske retfærdige Sag over for »den uretfærdige, stolte Fjende«.

Som Skibspræst deltog Frechland i forskellige Togter, men han fik ogsaa Lejlighed til at øve gejstlig Virksomhed under andre Forhold. Formodentlig i 1802 holdt han en Række Prædikener, udgivne s. A.,[17] for Nicolai Menighed i København, som samledes til Gudstjeneste i Helliggejst Kirke, efter at St. Nicolai Kirke var brændt 1795. Da det 1802 blev bestemt, at der indtil videre skulde ansættes en Hjælpepræst for Nicolai Menighed, deltog Frechland i en Prædikekonkurrence med tre andre Kandidater for at komme i Betragtning ved Besættelsen af denne Stilling. Dette lykkedes ham dog ikke, idet Københavns Magistrat valgte en Medbejler, og han maatte opleve en ubehagelig Fejde med Menighedens residerende Kapellan *Claus Pavels,* den senere Biskop i Bergen, der skarpt kritiserede hans Prøveprædiken som »tom Deklamation, der ikke engang var poetisk«.[18]

En Overgang virkede han som præstelig Medhjælper hos den mærkelige, men ildeberygtede Provst *Andreas Rachlou* († 1812) i Snoldelev, men synes senere at være flyttet tilbage til København.[19] Nogle Aar efter aabnede der sig Udvej for ham til fastere gejstlig Ansættelse. 1805 var Sognepræsten paa Frederiksberg, den bekendte Skønaand *M. F. Liebenberg* blevet kaldet til tillige at være Slotspræst, og da den forøgede Embedsbyrde i Forbindelse med et skrøbeligt Helbred gjorde det ønskeligt for ham at faa nogen Lettelse i sine Forretninger, for at han kunde vinde mere Tid til Udarbejdelsen af sine Prædikener og til sine Studier, opnaaede han 1807 Tilladelse til at holde Kapellan. Til dennes Underhold skulde han betale 45 Rdlr. maanedligt og intet videre. Efter gældende Regler om Befordring af ledige Kapellaner o. l. indstillede Biskop Balle Jens Frechland til at komme i Betragtning, idet han tillige anbefalede ham som en Mand af »Indsigter og Talent«, og han blev da ansat den 28. Februar 1807.[20] Skønt han officielt stadig bar Titel af (tjenstledig) »Skibspræst«, kaldte han sig nu »Præst paa Frederiksberg«, og det var som saadan, at han s. A. udgav det Skrift, der har bevaret hans Navn.

Frechlands økonomiske Forhold i denne Aarrække var daarlige. Selv betegner han dem som »kummerlige«. Allerede ca. 1800 havde han ægtet en Pige af meget jævn Herkomst *Anna Christine Nissen* (1770–1834),[21] og i Ægteskabet fødtes før 1810 otte Børn, hvoraf dog de fem døde tidligt. Formodentlig for at bøde paa sine knappe Kaar maatte han da tillige virke som Lærer ved det Schouboeske Institut, en af Hovedstadens højt ansete Privatskoler.[22]

Saa meget desto mere anerkendelsesværdigt er det, at han under saadanne Forhold følte Drift til anden Virksomhed. I disse Aar deltog han saaledes i Stiftelsen af »Selskabet for Haandværkerstandens Forædling« (1801),[23] ved hvilket han blev Direktør, men ganske særligt gav han sig af med litterært Arbejde. Foruden at udgive nogle mindre Skrifter af teologisk Indhold valgte han som sit Speciale at levere Oversættelser af forskellige antike Forfattere, der havde behandlet landøkonomiske Emner. I en Artikel – en Oversættelse af et Stykke hos Herodot om Fartøjer af Huder – udtaler han sig paa lærerig Maade om sit Hovedsynspunkt for saadanne Arbejder. Efter hans Opfattelse skal man ikke læse Klassikerne blot af filosofisk, filologisk eller historisk Interesse, men for at drage praktisk Nytte af den Visdom, der ligger gemt i deres Skrifter.[24] Dette stemmer meget godt med en anden Udtalelse af Frechland i et Privatbrev fra 1807 til Statsminister Ernst Schimmelmann, hvori han hævder, at da de Husdyr og Brugsplanter, der nu findes i de nordiske Lande, er indført fra Syden, er det af Vigtighed at lære at kende, hvorledes man behandlede dem i deres Hjemlande. Et Middel til at erhverve og udbrede Kundskaben herom er at bringe Oversættelser af Oldtidens landøkonomiske Skribenter.[25]

Det var saaledes for en stor Del en rent praktisk Interesse, der drev Frechland til at anvende sin filologiske Indsigt paa dette Omraade. Hans betydeligste Arbejde er en Fordanskning af et Skrift om Landvæsen af den romerske Forfatter L. J. Moderatus Columella, der levede i det første Aarhundrede e. K. Oversættelsen, der foreligger i to Bind, er usædvanlig smukt trykt.[26] Den er tilegnet Kronprins Frederik og forsynet med en lang, velskrevet Indledning af historisk Indhold, forfattet af Frechland. Af dette og andre Arbejder fremgaar det, at han havde modtaget Hjælp og Opmuntring fra saa fremragende Mænd som Landøkonomen, Professor *Gregers Begtrup* og (især) Veterinæren,

Professor *Erik Viborg*. Ogsaa med den berømte svenske Naturforsker Professor *Andreas Retzius* († 1821) i Lund var Frechland traadt i Forbindelse.

Frechland høstede megen Anerkendelse for sit Arbejde. Ikke blot modtog han naadige Skrivelser fra Kronprins Frederik og fra Hertug Frederik Christian af Augustenborg, men han blev berømmet i Recensioner af Mænd som G. Begtrup og C. Olufsen.[27] Videnskabernes Selskab tildelte Frechland dets Sølvmedaille,[28] Det kgl. danske Landhusholdningsselskab optog ham som korresponderende Medlem, og »Selskabet til de skjønne og nyttige Videnskabers Forfremmelse« opfordrede ham til ogsaa at oversætte Virgils Georgica til Dansk og anbefalede ham til en Understøttelse. Opmuntret af dette Bifald paatænkte Frechland at levere Oversættelser af alle græske og romerske Forfattere, der havde skrevet om landøkonomiske Emner, og at sammenstille et »Lexicon rusticum«, en Fortegnelse over alle Udtryk vedrørende Landhusholdningen hos de gamle.[29] Kun en ringe Del af disse Planer skulde det dog lykkes ham at faa virkeliggjort.

4.

DA Frederiksberg Sognekald blev ledigt den 2. Marts 1810 ved M. F. Liebenbergs Udnævnelse til Hofprædikant, var det kun naturligt, at Frechland meldte sig som Ansøger. Han haabede, som han siger, ved at blive kaldet at blive reddet »fra Kummer«, og han betonede Ønskeligheden af at faa Embede i Nærheden af Hovedstaden paa Grund af den lettere Adgang til Bibliotekerne. Han henviste til sine Fortjenester paa det videnskabelige Omraade og som Embedsmand, og han fremholdt – maaske lidt naivt –, at han var fuldstændig overbevist om, at Menigheden paa Frederiksberg meget gerne ønskede at beholde ham.

Ansøgningen var ledsaget af stærkt anbefalende Udtalelser af Frechlands foresatte. Særlig interessant er det at lægge Mærke til, hvad hans Provst, Amtsprovst *Eiler Hammond* i Brøndbyvester, ytrede: blev Frechland Præst paa Frederiksberg, vilde Menigheden beholde en allerede agtet og elsket Lærer og det offentlige Skole- og Fattigvæsen en omhyggelig og virksom Formand i Bestyrelsen. Der skulde ikke hengaa lang Tid, før Piben fik en anden Lyd. Ogsaa Biskop *Fr. Münter*

havde kun godt at sige om Frechland. Han havde røgtet sine Embedspligter til sine foresattes fuldkomne Tilfredshed og maatte henregnes til »Stiftets meget agtværdige Religions-Lærere«. Det var da ikke underligt, at Kancelliet mente at burde indstille Frechland som Nr. 1, skønt der mellem Ansøgerne var en Mand som den bekendte Folkelivsskribent Joachim Junge, og den 15. Maj 1810 udnævnte Kongen Jens Frechland til Sognepræst for Frederiksberg og Hvidovre. 1813 fik han Rang med Københavns Sognepræster.[30]

For saa vidt var alt godt, men inden længe viste det sig, at Frechlands Kaldelse i flere Henseender blev en Skuffelse. Embedet var ikke særlig stort (anslaaet til ca. 750 Rdlr.), den stærkt blandede Befolkning paa Frederiksberg og Vesterbro samt i et afgjort Landsogn som Hvidovre frembød Vanskeligheder i adskillige Henseender, og selv synes Frechland ikke helt at have været den Mand, der kunde magte Forholdene og gøre sig gældende. Som Prædikant var han næppe betydelig. I hvert Tilfælde skrev Biskop Münter 1821 efter en Visitats: »H. Frechlands Prædiken kunde jeg ikke høre. Etatsr. Manthey,[31] som var med mig, sagde mig, at Indholdet var ganske godt, men Foredraget slet. Frechland talede saa sagte og utydeligt, at det var umueligt for mig at fatte ham.«[32]

Værre var det dog, at Frechlands Deltagelse i de mange Forretninger, der paahvilede ham vedrørende Skolevæsen og Fattigforsorg, indviklede ham i forskellige Stridigheder og især bragte ham paa Kant med den meget nidkære Amtsprovst Hammond. Frechland har sikkert stræbt efter at gøre Fyldest, men han synes at have været en noget urolig Natur, maaske udstyret med for mange Interesser og uden den fornødne Evne til at samle sig om de foreliggende Opgaver i Samarbejde med andre. Der hengik da heller ikke mere end et Aars Tid, før end han søgte at komme bort fra det byrdefulde Frederiksberg, men uden Resultat.[33]

Der foreligger forskellige Vidnesbyrd om, at Frechland havde et varmt Hjerte for de fattige. Han fik 1812 stiftet et Hospital (Fattighus) paa Frederiksberg (i Allégade Matr. Nr. 26), efter eget Sigende med betydelige personlige Opofrelser.[34] Under de vanskelige Forhold, som indtraadte 1807 og senere, søgte han efter Evne at lindre de nødlidendes Kaar og ogsaa at drage andre ind i Arbejdet for dette Formaal. Beteg-

nende er sikkert den Glæde, der kom til Udtryk i en Artikel af ham i »Nyeste Skilderie af Kiøbenhavn« 1812, hvori han fremhæver, hvorledes »en sjelden Menneskeven« paa Frederiksberg havde skænket 10 Tønder ypperlig Rug til Fordeling blandt de fattige.[35]

I samme Artikel priser han ogsaa andre frederiksbergensiske Borgeres Interesse for Skolevæsenet, som fra ældre Tid i nogen Grad havde været Stifbarn paa Frederiksberg. Som Kapellan havde det gejstlige Tilsyn med Skolevæsenet været betroet Frechland, der forestod dets Nyorganisering i Henhold til det provisoriske Reglement af 10. Oktober 1806. Man stod dog blot ved Begyndelsen. Ved en Visitats i Liebenbergs Tid havde Provst Hammond klaget stærkt over den Tilstand af Uvidenhed, han forefandt hos den konfirmerede Ungdom. Halvandet Aar efter Frechlands Udnævnelse afholdt Fr. Münter for første Gang Visitats paa Frederiksberg (den 13. Juni 1811). Heller ikke Biskoppen var ubetinget begejstret. Han forefandt hos Ungdommen kun »i det Hele ganske antagelig Religionskundskab« og opfordrede stærkt den nye Sognepræst til at arbejde ufortrødent, idet han især anbefalede at lægge Vægt paa Kirkekatekisation, der i mange Aar ikke havde fundet Sted paa Frederiksberg. Frechland var meget glad for Münters Visitats og sendte ham et begejstret Takkebrev med Opfordring til, om muligt, at holde Visitats hvert Aar. Skulde det lykkes at bringe Forholdene paa Fode, »her paa dette visseligen vanskeligste Sted i begge Rigerne, saa maa det skee ved en saadan sand apostolisk Visitats som den af Dem, hæderværdige Gudsmand«.[36]

At Forholdene lod adskilligt tilbage at ønske, faar man ogsaa et levende Indtryk af gennem nogle samtidige Udtalelser af Amtsprovst Hammond (27. Maj 1811). Han klager over »en paafaldende høj Grad af Vankundighed og Dumhed i Alt, hvad der bør henregnes til kristelig Oplysning«. En afholdt Visitats havde derfor været ham en meget ubehagelig og tung Forretning, da mere end $^{2}/_{3}$ af de unge ikke formaaede at give et fornuftigt Svar.[37]

Det ser ud til, at Frechland i hvert Tilfælde i sine første Aar sammen med de øvrige Medlemmer af Skolekommissionen har søgt at raade Bod paa de Ulemper, der klæbede ved Skolevæsenet. Nogen Fremgang kunde vel ogsaa spores, men det gik langsomt. En Hovedvanskelighed bestod i de talrige Skoleforsømmelser, som det var næsten forgæves at

kæmpe imod. Efterhaanden synes Frechlands Interesse paa dette Omraade at være blevet noget slappet. Efter Visitatsen 1821 skriver Fr. Münter, at der herskede Misfornøjelse med Frechland, fordi han kun meget sjældent besøgte Skolerne paa Vesterbro og stod i et spændt Forhold til flere af Skolekommissionens Medlemmer. »Manden har Uvenner, og han [er] vel selv Skyld deri. Hans Forsømmelighed i hans Embede har allerede paadraget ham Irettesættelser fra mig. Dog blev der i Kirken ikke klaget over ham«.[38]

5.

STRIDIGHEDER vedrørende Skolevæsenet var ikke de eneste Genvordigheder, der mødte Frechland. Det er tydeligt, at den ham oprindelig saa venligt sindede Amtsprovst Hammond, som var Skolemand om en Hals, efterhaanden fik et Horn i Siden paa ham og sjældent forsømte en Lejlighed til at hugge efter ham. 1813 afviste han skarpt et vidtløftigt Forslag fra Frechland om en Omorganisering af Skolevæsenet, 1817 klagede han over, at Frechland uberettiget havde ladet et fortroligt Dokument om Reformationsfesten komme til Offentlighedens Kundskab, og 1818 fandt han det »meget upassende, skjødesløst og utilbørligt« af Frechland, at han til Biskoppen havde indsendt en i almindelige Vendinger holdt Klage over, at der i Frederiksberg Sogn henlaa en Del Børn uden at være døbt o. l. Det havde været hans Pligt først nøjagtigt at undersøge Sagen, før han ulejligede sin Biskop.[39]

Ogsaa ved andre Lejligheder kom Frechland i en skæv Stilling. Da saaledes hans Forgænger M. F. Liebenberg 1811 af Frederik VI havde faaet meddelt Tilladelse til i de Maaneder, Kongen opholdt sig paa Frederiksberg Slot, at udføre de ham tilkommende Forretninger i Frederiksberg Sognekirke, blev Frechland meget fortørnet, gjorde et stort Postyr og ansøgte Kancelliet om at blive forflyttet til et andet Embede. Næppe helt uden Ironi skrev Amtsprovst Hammond i den Anledning, at han af ganske Hjerte ønskede Hr. Frechland Forflyttelse fra »et Sted og Stilling, der synes at være ham saa byrdefuld og ubehagelig«. Hertil sluttede Biskoppen sig.[40] Samme Aar klagede Frechland til Kancelliet over, at Liebenberg skulde antage sig adskillige af hans Sognebørn til Konfirmation, men Kancelliet vilde ikke have med

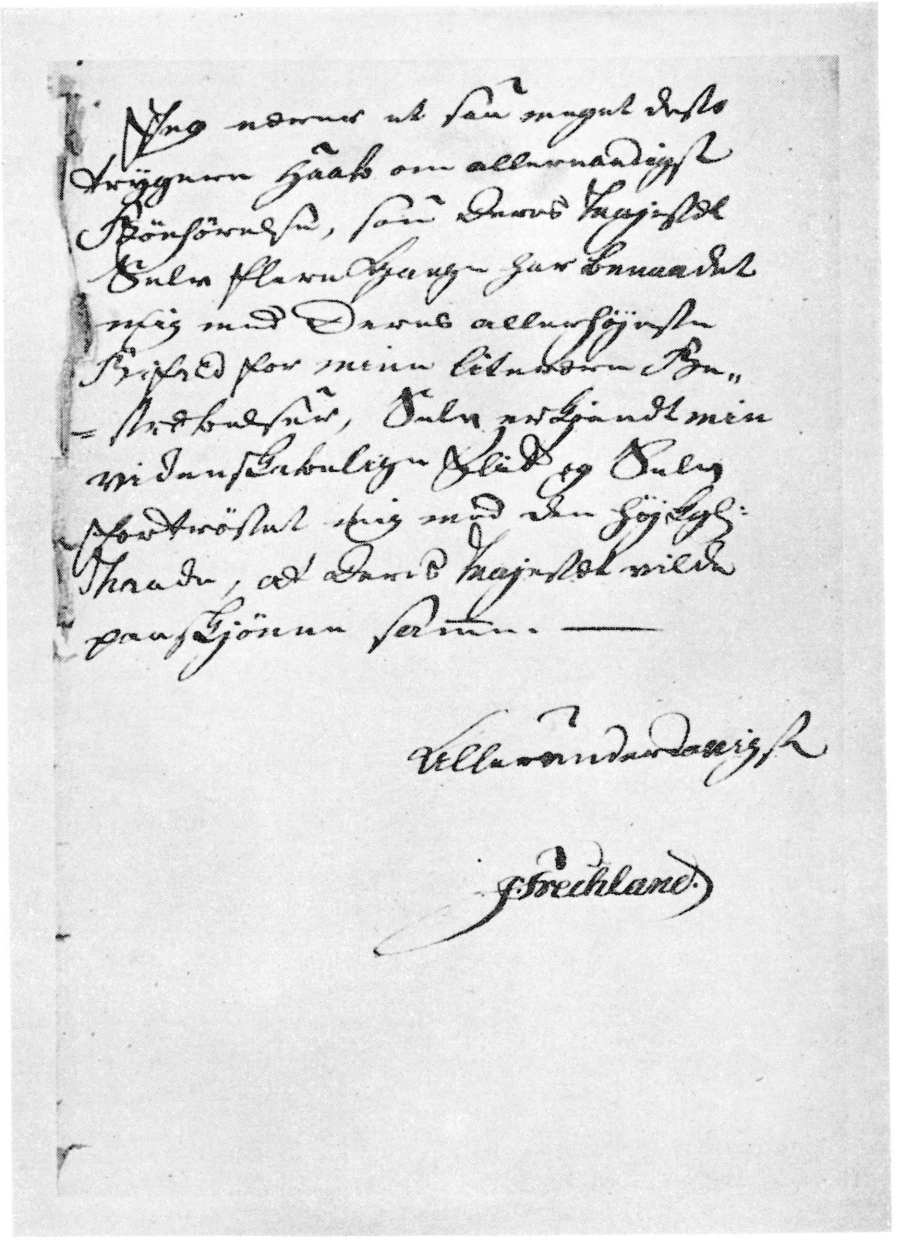

De sidste Linier af Jens Frechlands Ansøgning om Frederiksberg Sognekald 1810 (Rigsarkivet).

denne Sag at gøre, før end Frechland havde fremlagt klart dokumenterede Fakta.[41] Særlig Aaret 1814 blev dog et Modgangens Aar for Sognepræsten paa Frederiksberg.

6.

ALLEREDE 1812 havde Biskop Fr. Münter følt sig foranlediget til at udsende et Cirkulære til sine Amtsprovster for alvorligt at paalægge dem at føre Tilsyn med, at ikke – som det forlød – Gudstjenesten blev forsømt i Stiftets Annekskirker. Da det ikke desto mindre kom Biskoppen for Øre, at bl. a. Frechland skulde have gjort sig skyldig i denne Forsømmelse, anmodede han Amtsprovst Hammond om »i Stilhed« at ville efterforske, om Rygtet talte sandt. Dette maa have været Tilfældet, thi s. A. paalagde den ellers saa godmodige Fr. Münter Amtsprovsten at tildele Frechland »en alvorlig Paamindelse«, fordi han – trods Provstens Advarsel – dels undlod at møde i Annekset, dels lod Studenter komme i sit Sted, dels undertiden lod Menigheden vente længe paa sig. Skønt Biskoppen var beføjet til at andrage Sagen for Kongen, vilde han endnu denne Gang lade det bero ved en Paamindelse, men skulde Frechland oftere blive anklaget for Forsømmelse af sine Embedspligter, maatte han vente at blive draget til Ansvar efter Loven, da Biskoppen hverken kunde eller vilde taale saadan forargelig Uorden.

Det har næppe været Amtsprovst Hammond ukært at meddele Frechland denne Skrivelse. Den 6. December – samme Dag han havde modtaget »Paamindelsen« – indsendte Frechland gennem Amtsprovsten til Biskoppen en længere Redegørelse, der til Dels indeholdt et Forsvar for hans Handlemaade. Hammond fandt ikke Anledning til at kommentere Redegørelsen, men indskrænkede sig til at bemærke, »at den ham [ɔ: Frechland] givne Paamindelse hverken vil være overflødig eller blive unyttig«. Skønt Frechlands Skrivelse tidligere har været meddelt i Udtog, er den et saa karakteristisk Aktstykke, at den sikkert fortjener at gengives i sin Helhed og med Bevarelse af Forfatterens egen Retskrivning. Den tegner et interessant Billede baade af Frechland og af frederiksbergske Tilstande i det andet Aarti af forrige Aarhundrede. Utvivlsomt kunde han med god Grund anføre adskillige lokale Van-

skeligheder som Undskyldning for de paaankede Forhold. Redegørelsen har følgende Ordlyd:[42]

»Med frit Valg og modent Overlæg valgte jeg den geystlige Stand i min allerede moden Alder. Den største Lyst og Iver til at være Guds Ords Tjener besjælede mig stedse og besjæler mig endnu med usvækket Kraft. Beviis herpaa er mit hele Liv, saa og min Æmbedsførelse her. Jeg har udrettet mere end nogen af mine Formænd til Religionens og Statens Tarv. Jeg har paa *Frederiksberg* faaet stiftet et Hospital, tildeels med egen betydelige Opoffrelse ved at overlade Fattigvæsenet en mig halvtilhørende Gaard for 12000 Rd.r, skjønt den var over det 4re dobbelte Værd, for at de Fattige ey, af tiltagende Mangel paa Huusly, skulde med deres Børn fryse ihjel. Omtrent 20ve Senge med Tilbehør og andre Fornødenheder ere blevne besørgede, for det Meeste uden Omkostning for Fattigkassen!

I disse besværlige Tider har jeg ene og alene besørget Brød, Brændsel og Kartofler til Sognenes Huusarme enten for Intet eller dog meget moderat Priis, ligesom Provideringscommissionerne i Khavn, uden at have deres Hjelpekilder. Fattigvæsenets her saa uendelig mange locale Vanskeligheder ere, i min Tid, for største Delen hævede.

Ogsaa paa Skolevæsenet anvendte jeg min hele Omhu og Anstrængelse. Paa *Westerbro,* som aldrig tilforn har havt nogen Skole for Beboernes Børn, er af mig foranstaltet et Institut, hvor 2de theol. Candidater ere Lærere, foruden en Tegnemæster og 2de Lærerinder i qvindelige Syssler.

Da *Frederiksberg* Gaard- og Huuseyere med Rette ey finde det passeligt at lade deres Børn freqventere Almueskolen med Børn i almindelighed af den raaeste Folkeclasse; ligesom nu værende Almueskole, i saa Fald, ey heller kunde rumme dem Alle, saa har jeg, med Skolecommissionens øvrige Medlemmer, bestræbt mig for at her blev en Hovedskole for de mere dannede og en Hjelpeskole for de mindre dannede Børn; Hvilket Deres Høyærværdighed Selv har behaget at bifalde som passende for *Frederiksberg,* at Beboerne ey, af Mangel paa en for deres Børn beqvem Underviisnings Anstalt, skulde nødes til at lade deres Børn gaae i Skole inde i Kjøbenhavn eller paa *Westerbro.*

Skjønt Ministerialforretningerne, i disse vanskelige Sogne, saa ofte

collidere og ere undertiden saa mange, at her, vel saa nødvendigt, som i nogen af Smaaekjøbstederne, behøvedes en ordineret Catechet, er dog aldrig Uorden indtruffen i min Æmbedstid, som tilforn.

Uagtet Bevidstheden af denne min roesværdige Iver og Lyst i min Æmbedskreds, erfarer jeg dog, med inderlig Krænkelse, at Deres Høyærværdighed formener at her skeer Forsømmelser med Prædiken, Catechisation og Gudstjenestens Begyndelse i Annex-Kirken. Med den Godmodighed, som er Deres Høyærværdighed egen, smigrer jeg mig med følgende paa Sandhed grundede Oplysninger maatte blive værdiget Opmærksomhed:

I Aaret 1814 ere her, saavidt kan skjønnes, 65 Prædikedage i hver Kirke, indtil denne Dag. Disse ere alle holdte af mig selv; undtagen 2de, da jeg, efter derom given Anmældelse, var reyst bort paa Landet i et for min Familie vigtigt Ærinde. Den eneste Gang jeg nogen heel Dag eller Nat har været her fra Præstegaarden, siden jeg kom her. I hvilken Tid en Præst fra Khavn besørgede Ministerialierne.

Nogle Gange, jeg var paalagt at besørge de præstl. Forretninger i *Vacancen* i *Brøndshøy*, saa og naar jeg og min Kone communicerede, har jeg været nødt til at søge Hjelp.[43] Omtrent 8 eller 10 Gange i hele Aaret har desuden enten theol. Candidater anmodet mig eller jeg anseet det for nødvendigt, for at jeg desto bedre kunde bestride de den Dag forefaldne andre Kirkeforretninger. Neppe har i Khavn nogen Sognepræst, som dog ikke har saa mange Commissions Møder, Regnskaber og Skriverier, betjent sig mindre af Hjelp til Prædiken. 4re Søndage i den strængeste Vinter, 2de Torsdage i Fasten og en Søndag i Høsten er ingen Gudstjeneste holdt i *Hvidovre;* men ikke af Mangel paa Prædikant; men paa Tilhørere. Kuns, om jeg mindes ret, een eneste Gang, [da] jeg prædikede i 3 Kirker, *Fred.berg, Brøndshøy* og *Rødovre,* samt forrettede Altergang, andre Ministerialier og hjemmedaab paa en udflyttet Gaard i *Rødovre,* saae jeg mig ey istand til enten at komme selv eller faae en anden til *Hvidovre;* Hvilket blev betids communiceret Stedets Kirkesanger. Jeg skulde meget feyle, det Sligt ey undertiden var Tilfældet, hvor Sognefolkene har ligesaa langt og besværligt Føre til Kirken.

Catechisationer ere aldrig holdte her af mine nærmeste Formænd. Med inderlig Lyst og Iver søgte jeg, ved mit Æmbeds Tiltrædelse, at føre dem i Brug. Men forgjæves! End ikke Confirmanderne vare at

formaae dertil. Kuns med nogle faae og smaae Børn maatte jeg idelig gaae at læse med i Kirken og selv disse bleve borte. Ved Anordningen for Skolevæsenet[44] haaber jeg, med Guds Hjelp, at Catechisationer i Kirken vil kunne komme i Gang her, i det mindste med flere Skolebørn. Hvortil ogsaa jeg i min Kreds vil med den inderligste Fornøyelse stræbe at virke.

Da Veyen mellem *Fred.berg* og *Hvidovre* er omtrent 1 Miil, den længste Anex-Vey her paa Amtet, ofte saa ufremkommelig om Vinteren at Præsten maa tage uden om *Vigersløv* og over en farlig Aa, for at komme til Kirken, saa kunde det let hænde sig og vilde vist være saare undskyldeligt, om det, i slige Tilfælde, skede at Præsten ey kunde komme til den sædvanlige Tid. Sognefolkene har den Godhed at befordre mig, da her paa Kaldet ey kan holdes Heste og Karl. Vel kan det og indtræffe, skjønt yderst sjeldent, at Vognen formedelst lang Vey og besværligt Føre ey kan komme accurat. Men, i saa Fald, er, efter Aftale med Sognefogden, strax en anden Vogn færdig.

Men undertiden komme Liig og Kirkegangskoner ey i *Hvidovre* Kirke til den bestemte Tid, deels fordi de boe langt fra Kirken og veed ey altid, hvad Klokken er, deels fordi nogle dertil Indbudne fra Khavn udeblive for længe. I saa Fald er Præsten i megen Forlegenhed, fornemmelig naar Kirkeforretninger vente til en bestemt Tid paa *Fred.berg*. For at hæve denne Uorden har jeg begyndt Tjenesten, uden at Kirkegangs Konen eller Liiget var kommen; Men hvor ubehageligt! Især om Liigskaren eller Kirkegangskonen med Følge mødte Præsten paa hans Hjemreyse.

Ofte gjøre *Westerbroes* og *Fred:berg* Beboere Fordring paa at ville have deres Vielser, Barnedaab eller Liig paa den Tid, Lovene tillade og det er dem bedst beleyligt, uden Hensyn til at Præsten skal, om Søndagen især, en vis Tid til *Hvidovre*. Ofte kan velog gyldig Forfald hindre dem fra at komme bestemt, saa at Enhver, som kjender Afstanden mellem *Fred:berg* og *Hvidovre* Kirker, Ministerialforretningers Mængde, f. E., 3 Syges Beredelse paa samme Søndag, som Communion, og endelig Beboernes saa saare forskiellige Dannelse m. m., vil sande at det er physisk umuligt for een eneste ordineret Mand, endog med den allerbedste Villie, at iagttage Alt saa nøye, at der jo idelig kan gives riig Anledning til uforskyldt Omtale.

Af nærgaaende Krænkelser og ey blot af Mangel have derfor, i

mindre end 30ve Aar, 8 à 10 Præster her enten endt deres Dage eller ilet med at komme herfra. Neppe har Nogens Tid været mere besværlig, end min. Hos Deres Høyærværdighed, som den Første af Stiftets Geystlige, bekjendt af Kristendommens blide Aand, troede jeg, som Enhver af mine Æmbeds Brødre, stedse at finde Trøst, Raad og Veyledning. Ved mine Pligters tro Opfyldelse, min kristelige Vandel og ved min ærbødighedsfulde Opførsel mod Deres Høyærværdighed har jeg stedse stræbt at gjøre mig værdig dertil. Aldrig er dette mit Haab skuffet og jeg tør, efter disse frimodige Yttringer, fremdeles tillidsfuld smigre mig med, at det aldrig vil det, saavist som det altid vil vorde min høyeste Hæder og Lyst at fortjene Deres Høyærværdigheds Agtelse og Yndest.

Frederiksberg d: 6te *Dec:* 1814.

ærbødigst
Frechland.

Til S. T.
Høyærv: Hr. Biskop *F: Münter,*
Dr. Theol:, Command: af *Dannebrog* m: m:«

7.

TRØST under alle disse Genvordigheder fandt Frechland dels i sin Forfattervirksomhed, dels i at dyrke forskellige Interesser. 1813 udsendte han saaledes en Oversættelse, tilegnet Kongen, af Virgils bekendte Skrift om Landbruget, »Georgica«, forsynet med en vidtløftig Kommentar.[45] 1823 udgav han en lille latinsk Afhandling, hvori han havde samlet de Efterretninger om usædvanligt stort Høstudbytte, han havde paatruffet hos antike Forfattere og hos Kirkefædrene. Den vidnede baade om Forfatterens Belæsthed og om hans Evne til at føre en elegant latinsk Pen.[46] Af et andet Skrift fremgaar det, at han syslede med Udarbejdelsen af en Forklaring til alle de Steder i den hellige Skrift, der trængte til Oplysning af Landøkonomien.[47]

En særlig Adspredelse fandt Frechland i at beskæftige sig med Biavl, hvorom han ogsaa har udgivet et Par Smaaarbejder. Interessant er det især at læse hans »Om Stuebier i Glaskuber« (1819), tilegnet Professor Gregers Begtrup som Tak for dennes »sokratiske Samtaler og lærerige Forelæsninger«. Han indbyder heri sine Læsere til at tage i Øjesyn de

Glaskuber med Bier, han havde staaende i Storstuen og Gæstekammeret i sin Præstegaard (den gamle, med Degneboligen sammenbyggede Frederiksberg Præstegaard, der maatte falde 1825 for at give Plads for den nuværende). Det var aabenbart ikke blot Lyst til materielt Udbytte, der gjorde Frechland til Biavler. Nok saa meget betød for ham den aandelige Værdi, han tillagde Betragtningen af hele Bisamfundet, og han kan i sit lille Skrift ikke trættes af at prise, hvor lærerigt det er i moralsk og religiøs Henseende ogsaa paa dette Omraade at genfinde Skaberen i hans Værk. Som Prøve paa Frechlands Stil og Tankegang kan følgende Stykke fortjene at anføres:[48]

»Naar Du nu seer, min Læser, din Bieverden herlig og skjøn at fremstaae ved Skaberens Almagt, da betragt den i alle dens Egne og beskue dens Beboere! Alt er tilfælleds for Alle. Alle lyksalige ere. Alle arbeide til fælleds Maal. Alle opfylde saa trolig Skaberens Hensigt. O! tør jeg det nævne? De fuldende hver deres Gjerning bedre, end mangt et fornuftigt Menneske sin. Her skal Du see, hvor travelt Mangfoldige ile ud paa Marker og Enge, i Hauger og Skove. Nogle hjemkomme med Blomsternes Sædstøv paa Udhulingen af deres Been. . . . Arbeidet drives med Hede. See hvilket Værk! Ingen Praxiteles Konst; Ingen Apelles Mesterhaand formaaer det at efterligne. Sexkantede Celler i Rad. Den Ene udgjør den Andens Væg; den Ene udgjør den Andens Bund, for at de, ved Siden af hverandre og paa de modsatte Sider af Kagen, kan fælleds bidrage til Varmen og Slægtens Udvikling. Paa mindste Rum vil Du see det største og skjønneste Mesterværk, opført til fælleds Maal og fælleds Glæde. Dog med saa megen Flid, Sparsommelighed og Sindrighed end Alt er udført, vil Du dog see overordentlig Pragt og Ødselhed paa den kongelige Borg, hvor Dronningen fødes og dannes. Alt er fortryllende skjønt, som den yndige Drueklase; Alt ærværdigt og stærkt, som den gamle gothiske Bygning«.

Alt som Aarene gik, følte Frechland sig mindre og mindre vel tilfreds paa Frederiksberg, og det var hans Ønske at komme bort. Jævnlig søgte han andre Embeder, men først i sit 52. Aar lykkedes det ham at blive forflyttet til Søllerød. Dette Kald var vel mindre end Frederiksberg, men han haabede – som han skrev i sin Ansøgning – her at blive fri for de mange, ofte fortrædigende Forretninger og saaledes nyde »en

rolig Livets Aften, den jeg saa gjerne ønsker at opoffre til Videnskaberne.« Baade Biskop Münter og den nye Amtsprovst, Niels Schouboe i Glostrup, støttede hans »beskedne« Ønske. Kun faa Aar skulde det blive Jens Frechland forundt at glæde sig over en mere fredfyldt Tilværelse. Allerede den 20. Januar 1826 døde han pludseligt af et »Krampeslag« under et Besøg i København. Han skal have været meget hengiven til Kortspil og drog to Gange om Ugen fra Søllerød til København for at dyrke denne Passion. I den stærke Januarkulde forkølede han sig paa en saadan Tur og maatte straks ved Ankomsten gaa til Sengs. Om Morgenen fandtes han død. Seks Dage senere blev han stedet til Hvile paa Frederiksberg Kirkegaard.[49]

Som et ofte benyttet Symbol forekommer i Oplysningstiden Bikuben. Denne Tidsalders Mænd yndede i deres travle Færden og i deres ufortrødne Virksomhed for at tjene »det til Borgerheld sigtende« at sammenligne sig med Bierne, der utrætteligt arbejdede mod et fælles Maal og saaledes virkeliggjorde Skaberens Hensigt. I en saadan summende og rastløs Bisværm, hvor de mange stræbte fremad mod »Lyksalighed« for sig selv og andre, har ogsaa Jens Frechland følt sig hjemme og søgt at fylde sin Plads.

8.

Det var som Liebenbergs Kapellan paa Frederiksberg, at Frechland kom til at opleve den Episode, der bevægede ham saa stærkt, at han følte Trang til at meddele sig til Offentligheden. Mandagen den 17. August 1807 rykkede engelske Tropper ind paa Frederiksberg, og i den følgende Tid kom det lille Bysamfunds Indbyggere til at bære deres Part af Krigens forskelligartede Byrder. Om alt dette sammenskrev Jens Frechland en kortfattet Beretning, som han udgav formodentlig allerede i Efteraaret 1807, idet Indtægten ved Salget skulde tilfalde de brandlidte. (Fremstillingen slutter med den 18. Oktober).

Det lille Skrift bærer Titlen: »*Frederichsbergs Skjæbne i Anledning af Kjøbenhavns Belegning af Engelænderne i August og September 1807*«. Det er jævnlig blevet benyttet af Historikere,[50] men da Originaltrykket nu er særdeles sjældent forekommende, vil det næppe være urimeligt at genudgive Teksten, der indeholder adskilligt af Interesse til Belysning af Forhold og Stemninger, som ikke er kendt andetstedsfra.

NOTER

1. En kortfattet Selvbiografi af Frechland findes indført i Vitaprotokollen i Sjællands Bispearkiv (Landsarkivet for Sjælland m. m.). Fortegnelse over hans Skrifter haves i Th. Hansen Erslew, Almindeligt Forfatter-Lexicon I, 457; Suppl., I, 509. Nyere Biografier af Frechland i Chr. Rasmussen, Frederiksberg Kirke, 1933, S. 197-203 og af Hans Ellekilde i Søllerødbogen 1948 S. 36-38.
2. Selv opgiver han sit Fødeaar til 1773, men en Daabsattest viser, at han blev døbt 10. Juli 1772 (Den almindelige Enkekasses Arkiv Nr. 10924).
3. J. Frechland, Oversættelse af P. Virgilius Maro om Landbrug, 1813. Jvfr. Vitaprotokollen.
4. P. O. Brøndsted, Nogle Ord til Oluf Worms Amindelse, 1835.
5. Indlæg til 1. Dept.s Registrant 1800 Nr. 368 (Danske Kancellis Arkiv).
6. Indlæg til 1. Dept.s Registrant 1810 Nr. 121 (Danske Kancellis Arkiv). H. N. Clausen, Henrik Georg Clausens Eftermæle, 1840, S. 35f; 91. Frechland kan dog kun have været Medlem af Selskabet i meget kort Tid, thi han nævnes mærkeligt nok ikke i den Indberetning med tilhørende Medlemsfortegnelse, som Clausen indgav 1806 (Universitets- og Skoledirektionens Arkiv, B, Alm. Sager, 2, A).
7. Chr. Rasmussen, anf. Skrift S. 197.
8. J. Frechland, Prædikener, 1802, S. 5ff., 19.
9. Sst. S. 15.
10. Sst. S. 21.
11. Sst. S. 42-43.
12. Sst. S. 122.
13. Minerva 1800, III, 129ff.: Bør Børn undervises i Religion, især den aabenbarede, efter vore brugelige systematiske Lærebøger? Citatet S. 145.
14. Personalhistorisk Tidsskrift V, 62. Ogsaa andetsteds virkede Frechland som Huslærer, men hans Undervisning var kun »tarvelig« (Museum, 1894, II, 142).
15. 1. Dept.s Registrant 1800 Nr. 368. Vitaprotokollen. Hvor ikke andet er angivet, er Hovedkilden til Oplysning om dette Afsnit af Frechlands Levned hans Ansøgning af 22. Februar 1810 (Indlæg til 1. Dept.s Registrant 1810 Nr. 121).
16. Jens Frechland, Tanken om et almægtigt, goddædigt Forsyn er trøstende og glæderig for en sand Kristen. Prædiken holden paa Orlogskibet Odin i Efteraaret 1800, Kbh. 1800. Prædikenen er tilegnet en gammel Sømand, Hr. Søren Madsen Hammer, der ved sin Tænkemaade og Vandel kunde gælde som et Eksempel paa Tekstens Sandhed.
17. Jens Frechland, Prædikener holdne for Nicolai Menighed i Kiøbenhavn, Fredericia 1802.
18. Politivennen XIX, 1803, Nr. 238-40. Jvfr. 1. Dept.s Registrant 1802 Nr. 288.
19. Erklæringsprotokol for Sjællands Biskop 1807 13. Febr. (Bispearkivet). En Oversættelse ved Frechland af et Stykke af J. G. Rosenmüller om Tvang ved Ægteskabers Indgaaelse (i Iris og Hebe 1804, IV, 146ff.) er dateret Snoldelev Præstegaard Okt. 1804. Om Provst Rachlou se Aarbog, udg. af Historisk Samfund for Københavns Amt, 1923, S. 112-15.
20. 1. Dept.s Brevbog 1807 Nr. 350. Erklæringsprotokol for Sjællands Biskop 1807 13. Febr. Chr. Rasmussens Formodninger (anf. Skrift S. 198) er delvis rigtige, men Sagen burde have været undersøgt efter Akterne.
21. Den alm. Enkekasses Arkiv Nr. 10924. Frederiksberg Kirkebog 1834 11. Marts (hun kaldes her urigtigt »Nissum«). Hendes Fader var en islandsk Arbejdskarl. Hun skal have været »ikke behagelig« (Museum, 1894, II, 145).
22. Om dette se Frederik Nygård, Det

Schouboeske Institut og N. F. S. Grundtvigs Lærervirksomhed sammesteds, 1880. – 1803 udgav Frechland »Udtog af Professor H. Sander over det Store og Skjønne i Naturen« »mine mange elskværdige Lærlinger i det Schouboeske Institut helliget«.

23. Jvfr. C. Nyrop, Meddelelser fra Industriens Omraade, 1876, S. 72 ff. Selskabet hed oprindelig »Selskabet for Ungdommens Forædling«, stiftet 1793.
24. Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1808 S. 1613 ff.
25. Brev af 5. Juli 1807, Schimmelmannske Papirer Pk. 43 (Rigsarkivet). Et andet Brev fra Frechland, dateret 26. Novbr. 1808, er vistnok ogsaa rettet til Schimmelmann (Det kgl. Bibliotek, Nyere Brevsamling, Dansk).
26. L. J. Moderatus Columella om Landoekonomi, oversat og oplyst med theoretiske og praktiske Anmærkninger af Jens Frechland, 1-2, 1806-7. Det kgl. Biblioteks Eksemplar er forsynet med en haandskrevet Tilegnelse til Generalprokurør, siden Gehejmekonferensraad C. M. T. Cold († 1826), »Videnskabernes Dyrker, Velynder og Befordrer«.
27. Kjøbenhavns lærde Efterretninger 1807 Nr. 5-6; 1808 Nr. 43. C. Olufsen, Oeconomiske Annaler 1806 S. 100 ff. – Fortalen til Frechlands Oversættelse af Virgil, om Landbruget 1813.
28. C. Molbech, Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Historie, 1843, S. 418.
29. Oversættelsen af Columella I og II, Fortalen. Det Note 25 nævnte Brev af 5. Juli 1807.
30. 1. Dept.s Registrant 1810 Nr. 121 (med Indlæg); 1813 Nr. 212. Forestillingsprotokol 1810 Nr. 103.
31. Etatsraad, siden Konferensraad, Johan Daniel Timotheus Manthey († 1831), Sekretær ved Ordenskapitlet.
32. Visitatsdagbøger (Sjællands Bispearkiv).
33. Jvfr. S. 14.
34. Jvfr. S. 17. N. Schack, Revision og Fortsættelse af Hofmans Fundatssamling I, 58-59. Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie II, 201.
35. Anf. Sted S. 193 f.
36. Chr. Rasmussen, anf. Skrift S. 194. Münters Visitatsdagbog mangler for 1811, men en Afskrift af den officielle Visitatscensur findes ved Frechlands Brev i Indkomne Sager fra Sokkelund Herred, Frederiksberg, i Sjællands Bispearkiv.
37. Indkomne Sager fra Sokkelund Herred, sst.
38. Chr. Rasmussen, anf. Skrift S. 201 f. Joakim Larsen i Fra Arkiv og Museum III, 394 ff. Fr. Münters Visitatsdagbøger.
39. Hammonds Skrivelser af 29. Novbr. 1813 (Sjællands Bispearkiv, Provstebreve vedk. Københavns Amts Provsti 1808-20), af 23. Okt. 1817 og 18. Jan. 1818 (sst., Indkomne Sager fra Sokkelund Herred, Frederiksberg). Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 1817 Nr. 77.
40. 1. Dept.s Brevbog 1811 Nr. 2512. Resolutionsprotokol 1811 Nr. 982, 1689. (Sagerne mangler nu i Kancelliets Arkiv). Erklæringsprotokol for Sjællands Biskop 1811 1. September; 1812 20. Juni. Hammonds Erklæring af 28. Novbr. 1811 i Indkomne Sager fra Sokkelund Herred.
41. 1. Dept.s Brevbog 1811 Nr. 2490. – Det er forstaaeligt, om Liebenberg ikke saa med Sympati paa Frechland. 1819 skriver han i et Privatbrev om sin Præstetid paa Frederiksberg: »jeg var alene om alt og fik kun flere og nye Ubehageligheder, da den ædle Hr. Frechland blev mig paanødt« (Personalhistorisk Tidsskrift IV, 255).
42. Sjællands Bispearkiv, Kopibog 1812 21. Marts. Indkomne Sager fra Sokkelund Herred (heri Frechlands Redegørelse). Københavns Amtsprovstis Arkiv, Indkomne Breve 1812 og 1814. – Frechlands

Redegørelse har i Udtog og med ændret Retskrivning været meddelt i Chr. Rasmussen, anf. Skrift S. 198-201. Her er dog Forhistorien ikke ordentligt undersøgt.

43. Blandt dem, der ydede Frechland Hjælp i Prædikevirksomheden, var indtil 1815 ogsaa N. F. S. Grundtvig, »men saa var Frechland blevet saa bange, at han bad mig lade være« (Breve fra og til N. F. S. Grundtvig, udg. af Georg Christensen og Stener Grundtvig, I, 387).

44. Anordning af 29. Juli 1814 for Almueskolevæsenet paa Landet i Danmark.

45. Jens Frechland, Publius Virgilius Maro, om Landbrug, ledsaget med oplysende Anmærkninger, Kbh. 1813.

46. Disquisitio de ubertate frumenti temporibus antiquissimis, messibus nostri aevi comparata. Ad lucem nonnullis scriptorum cum sacrorum tum profanorum affundendam. 1823.

47. Den oeconomiske Correspondent II, 1818, S. 214.

48. Anf. Skrift S. 15 ff., jvfr. S. 20 ff. Samme Hovedsynspunkt genfindes i det af Frechland 1803 udgivne Skrift af H. Sander (jvfr. Note 22).

49. 1. Dept.s Registrant 1823 Nr. 699. Det er saaledes urigtigt at tale om Forflyttelse til et »stort« Kald (Chr. Rasmussen, anf. Skrift S. 203). Frederiksberg Kirkebog 1826. Personalhistorisk Tidsskrift 8. R. III, 16.

50. Større Uddrag hos Chr. Rasmussen, Frederiksberg Kirke S. 186 ff. og hos Eiler Nystrøm, Frederiksbergs Historie II, 126 ff.

Frederichsbergs Skjæbne

i Anledning af

Kjøbenhavns Belegning

af

Engelænderne

i August og September 1807.

ved

Jens Frechland,

Præst paa Frederichsberg.

See! De komme til Eder i Faareklæder, men indvortes ere de glubende Ulve. Paa deres Frugter skulle I kjende dem;

Matth. 7. 15.

Kjøbenhavn.

Trykt og sælges af Th. E. Rangel,

boende i Pilestrædet No. 129.

(Til bedste for de Brandlidte.)

Frederichsbergs Skjæbne

i Anledning af Kjøbenhavns Belegning af Engelænderne

i August og September 1807

ved

Jens Frechland
Præst paa Frederichsberg

EJ ALEENE er Frederichsberg-Slot og By især bleven indviklet i Krigen, men Sammes Beboere ogsaa af Fjenden allermeest indskrænkede og af dem satte ud af Stand til at faae Underretning om Tildragelserne under Kjøbenhavns Indslutning. Foruden Proklamationerne er det derfor kuns lidet af Vigtighed vi kunne berette; men ved Steder, der ligge saa nær Kjøbenhavn, som paa en fierding Vej, og hvorom der gives saa forskjellige Rygter, troe vi at endog det allermindste maa være interressant for enhver dansk Mand, og derfor meddeles herved Følgende:

Mandag[1] Formiddag den 17 August, omtrent Kl. 9, øjnede vi fra Frederichsberg-Slot en Mængde Krigsfolk, som strakte sig fra Damhuset rundt om, saa langt Synet kunde naae med Kikerten, ad Brøndshøj til. Vi svævede i den største Uvished, om det var Danske eller Engelske, indtil nogle retirerende Livgarder bekræftede os Sandheden af det Sidste; og endmere overbevistes vi derom af de mangfoldige tilbagevendende Vogne, som vilde have været ude i Landet. Omtrent Kl. 11 kom en engelsk Trompeter ridende her igjennem Alleegaden og gav nogle Stød i sin Trompet, og strax derpaa var hele Alleegaden besat med enkelte engelske Forposter, indtil gamle Kongevej og Falkoneer-Alleen. Endnu kunde Nogle den Dag med Nød og Neppe komme til Kjøbenhavn. Vi talte ofte til Forposterne, men de syntes blot bekymrede om deres nærværende tvivlsomme Stilling, og skjælvende stode de der, af Frygt for hvert Øjeblik at rives ud af Verden. Endnu samme Dag bleve stillede tvende Kanoner mod Byen lige uden for Frederichsberg-Slot, som strax blev besat af engelske Fodgarder, under General *Burreths*[2] Kommando. En Piqvetvagt blev sat ved Slotskroen, en i Runddelen ved Frederichsberg-Kirke, en oppe i Bredgaden, og en ved Enden af gamle Kongevej og Falkoneeralleen. De første

Nætter turde vi ikke vel gaae i Seng, i det mindste turde vi ikke alle i eet Huus lægge os ret til Hvile; thi vi tvivlede ikke paa, at man jo fra Byen vilde forstyrre Fjenden. Men vi hørte blot nogle enkelte Puf, formodentlig af Jægerne paa begge Sider. Fjenderne begyndte strax at slaae Lejr og forskandse sig fra Flaskekroen af og rundt omkring ad Lundehuset og Skovshoved til, og siden ad den Kant nærmere og nærmere ind mod Classens Hauge, men ved Vibens Huus mødte dem samme Mandag den første betydelige Modstand, og mange Indvaanere saae der adskillige falde paa begge Sider. Ved Hjelp af afhugne Trægrene og den mejede Sæd blev strax bygget nogle Skjul ligesom Telte eller smaae Hytter. Om Tirsdagen og de følgende Dage i denne Uge kom de over os som Østerlandske Græshopper. De ville have Rum eller, i Mangel deraf, Brændeviin, Hvedebrød, Tobak, Mælk ec. ec., og hvor de ikke kunde faae det for intet, eller for hvad Betaling dem selv syntes, der ranede de, især naar Huus-Faderen enten ikke var hjemme, eller ikke kunde, eller turde modsætte sig deres Anfald og true dem med at klage for Officererne; thi disse vilde fra Førstningen af gjerne holde gode Miner med os og lade som de ikke kom som Fjender. Under dette Venskabs Skin vilde de gjerne udforske et eller andet; især spurgte de alle, hvor Kongen var, som de sikkert meente, at være paa et Slot her i Sjæland. Ingen af dem, jeg har talt med, søgte at forsvare deres Ministeres Skjændighed, men billigede vor Forbittrelse, endog naar jeg talte med Harme om dette afskyelige Niddingsværk. Den tydske Legion,[3] som sagdes at være landet et Steds i Kjøge Bugt, kom til Hvidovre samme Tirsdag, og det varede ikke længe førend vi saae dem i Strøjfepartier at tage her igjennem. Denne og de næstfølgende Dage begyndtes der allerede stærkt paa Forhindringer for Overfald, hvortil der allerførst afkappedes saa store Træer, som de nogenlunde kunde behandle, og lagde dem foran sig med Grenene og Toppen udad. Siden toges Tømmer, som laae her eller der til nye Bygninger, saa og andre Bygningsmaterialier, ja endog Porte, Dørre, Plankeværk og Møbler, som især maatte tjene til at holde Jordvoldene sammen, hvor de ej havde Sandsække. Natten til Onsdag blev to Heste skudt under Oberst Stopford[4] af Garden og han selv saaret. Om Torsdagen udkom denne Proklamation paa Engelsk, ventelig især i Anledning af en dansk Vagtmester, som var blevet tilbage her ved nogen Furage:

Frederiksberg d. 20. Aug. 1807.

Alle fredelige og rolige Indvaanere af Frederiksberg skulle nyde al mulig Beskyttelse. Enhver Person derimod, der findes at have huset danske forklædte Soldater, eller hvosomhelst der opdages at have givet Efterretninger til Kjøbenhavn, skal straffes paa Livet og hans Huus ødelægges. For at forekomme de ubehagelige Følger af Husenes Undersøgelse med Magt, forlanger den engelske General, at dulige Personer strax udnævnes for at undersøge Husene, i Følge med en engelsk Offiser. Alle Krigssager, Vaaben, Munizion og Munderingsstykker skulle strax afleveres. – Skulde nogen af Indbyggerne fyre paa Engelske Tropper, vorder han øjebliklig hængt og hans Huus brændt. Hvert Menneske skal være i Huus Kl. 8 om Aftenen, og maae ingen forlade samme før det er Dag igjen.

Henry Warde,[5]
Brigadegeneral.

Et Par af Byens honette Indvaanere bleve i disse Dage bragt op paa Slottet, som mistænkte, og, skjønt de vel bleve frigivne til Aften, var dog Enhver bange for at blive styrtet i Ulykke ved et eller andet Ord eller Handling.

En Nat blev en dansk Mand skudt i Benene i en Hauge her paa Frederichsberg.

Den 21de udkom følgende Proklamation:

Alle Indvaanere af Landsbyen Frederichsberg kunne forlade sig paa, at de inden for de engelske Linier kunne fortsætte deres Høst, med fuldkommen Tryghed under de engelske Troppers Beskyttelse. De kunne begynde at arbejde derved Kl. 6 om Morgenen, og holde op Kl. 6 om Aftenen. Dette træder i Kraft i Morgen d. 22.

Henry Warde.

Vel tillodes Høstfolkene at fortsætte deres afbrudte Arbejde, men enhver anderledes klædt blev anholdt som mistænkt. Det tillodes os ikke at gaae over Runddelen, ad gl. Kongevej eller Falkoneeralleen, fordi det endnu de første 8te Dage var uden for den engelske Linie, og de vilde forhindre os fra at give Efterretning til Kiøbenhavn. Derimod lode de Nogle komme fra Byen hertil, og endnu efter over 8te Dages Belegning kom der nogen fra Kjøbenhavn herud, men fik ikke

Tilladelse at komme til Byen igjen; vi kunde siden ikke engang komme til Vesterbros Apothek, for at faae Medikamenter eller Lægemidler til vore Syge, ja maatte i nogen Tid end ikke gaae over Gaden. Nogle Enkelte, som havde stedse Ærende, erholdt engelske Passer til at kunne passere igjennem Gaderne eller Frederichsberg Hauge, der, ligesom Syndermarken, laae fuld af Fjender. – De engelske Officerer forsikkrede os idelig, at der skulde intet ondt vederfares os, uagtet vi stedse havde Prøver paa det Modsatte, især af deres gemene Soldater; der var og Ingen, som satte Tro til deres puniske Ærlighed. – I de første Dage meente Fjenden, at det vilde ikkuns være et Par Dage om at gjøre, saa var han i Kjøbenhavn; men nogle Dage gik bort og Piben fik en ganske anden Lyd. Man tvivlede om Forsvarernes Antal inde i Byen, og da vi gjorde det saa frygteligt, som muligt, faldt Modet tydeligen hver Dag, og Soldaterne beklagede deres tunge Skjæbne og sagde til hverandre om Aftenen: »Der bliver saa ikke af, at vi tage Kjøbenhavn; vi ere ikkun komne her, for at slagtes.« – Søndagen den 23de Aug. kom, der prøvedes Angreb paa vor Sømagt; det gjentoges Tirsdag og Onsdag, men blev vældelig tilbageslaaet med betydelig Skam og Skade for Fjenden. Vi spurgte de engelske Officerer om hvad, der var udrettet i disse 3de Dages Søslag, de svarede ganske fattige *Intet!* hvilket fra engelsk Side sagt, vi siden erfore var ganske rigtigt. Nu forsvandt næsten det sidste Glimt af Haab om Kjøbenhavns Indtagelse hos den engelske Soldat. Man havde indbildt ham, at *Nelson* havde ødelagt vort Søforsvar og gjort sig til Herre over Byen den 2den April 1801, og at det nu skulde skee igjen og langt lettere. Imidlertid skede adskillige hæderfulde Udfald fra Byen. De engelske hjaskede da fra et Sted til et andet med deres Feldtkanoner. En Skylregn kom, og deres af det mejede Korn opbyggede Straahytter kunde ikke modstaae Vandets Gjennemtrængning; de toge derfor deres Tilflugt til Frederichsberg By med det 79 Regiment Bergskotter, som omtrent 1000de i Tallet bleve indqvarterede, hvor der var Plads til et heelt Kompagni; paa den søndre Side af Alleegaden, hvis Hauger og Tofter vende mod Kjøbenhavn, hvad enten det var Ejeren belejligt eller ej; men paa den nordre Side bleve de kuns indlagte der, hvor Beboerne vare borte. Nu vare Fjendens Batterier allerede saaledes, at de torde betroe sig inden i Huse om Natten; om Dagen laae de her som slagtet Fæ ved Gadekjærene,

vaskede og tørrede deres vaade Klæder mod den varme Soel, og gjorde deres for det meste ubrugelige Geværer istand. Vi ventede alle Øjeblikke Udfald fra Byen, og hvor ønskede vi ikke, at det havde skeet, medens Fjenden laae der i denne højst ukrigerske og usle Forfatning. Imidlertid mærkede vi dog til vor Ærgrelse, at Fjenden kom nærmere Byen. Otte Dage efter deres Ankomst, saavidt vi kunde skjønne her i vor indesluttede By, havde de faaet Falkoneer Alleen, St. Hans Hospital og Vesterbro i deres Magt. Hos Hr. Etatsraad *Fabricius*[6] i Falkoneer Alleen vare de nær bleven taget allerkraftigst imod; just som nogle engelske Officerer stode og vilde til Bords, kom en dansk Kanonkugle og fløje igjennem Stuen, der hvor de stode. De gjorde denne rigtige Bemærkning, at denne Kugle var nok tiltænkt dem og ikke den gamle hæderværdige Olding Hr. Etatsraaden, som sad i samme Stue, thi han med sin værdige Frue havde havt Mod nok til at blive her, uagtet deres Steds Beliggenhed udsatte dem for langt mere Fare, end mange andre her i Egnen. De danske Kanonkugler havde de Engelske i det hele megen Agtelse for, saavelsom for Kongens Livjægere, som de kaldte *Officeer-Corpset;* thi de lode dem ingen Ro Nat eller Dag. Ogsaa kan det ikke noksom siges med hvor megen Højagtelse de engelske Officerer talte om vore Kanonbaade *(Gun-Boats)*. Med Forbavselse, Skræk og Ødelæggelse bleve de højst uventede anfalden af Kanonbaadene ved Kallebostrand. En engelsk Oberst forsikkrede mig, at der var ikke et Qvarteer imellem at de danske Kugler jo havde truffet ved det gamle Pesthuus.[7] Deres Mandstab her var betydeligt, og at de, efter en engelsk Underofficeers Beretning, ikke skulde have tabt mere end 30ve Mand ved Udfaldet paa Vesterbro, er neppe troligt; thi den gemene Mand talte med Skræk og Gysen derom, og frygtede meget for, at de Danske skulde gjøre saadanne flere og videre Udfald. Vi svævede i den ængsteligste Forventning at dette maatte skee. Vi fik mundtlig Ordre, at skulle, efter Omskiftning, daglig levere Lagener, Skjorter og Sengeklæder til Sygestuerne; hvilken Levering varede i 4re Uger. Imidlertid fik vi at høre, at General Castenskiold[8] stod med en Deel 1000de, for at anfalde dem i Ryggen. Denne danske samlede Magt inde i Landet ængstede Fjenden særdeles. Længe var han uvis om dens sande Stilling; med Skræk talte Officeren om Mueligheden af *Kronprindsens* Komme til Sjæland med regulære Tropper. Hvor forandredes da ikke vort

glade Haab, da vi saae nogle og halvtredsindstyve af Castenskiolds Officerer, at føres her igjennem som Fanger, og nu og da nogle faa Landværnsmænd, som General Wellesley[9] havde anfaldet med nogle 1000de regulære Tropper. Vor Tilstand blev ellers enhver Dag sørgeligere. Den fjendtlige General Ludlov,[10] som nu var Øverstkommanderende paa Slottet, tillod os at holde Gudstjeneste den 23 August. Kuns et Par engelske Officerer vare i Kirken og gave en eng. Skilling i Tavlen. De Gemene sagdes at være forbudet at komme der. Et par Gange prædikede en engelsk Skibspræst i Frederichsberg Slotsgaard, men ham vilde Skotterne og Hannoveranerne ikke lade døbe deres Børn og anmodede derfor os derom. – Her blev nu intet at faae at kjøbe, og af det lidet Forraad, som En eller Anden kunde havt, var der nu intet tilbage, saameget mindre, som disse graadige Ædere havde bemægtiget sig og fortæret Alt, og det var os forbudet at komme ud i Landet, for at kjøbe noget. Sognepræsten lod de Fattige faae Pengeunderstøttelse af Fattigkassen og en Mand her i Byen var saa ædelmodig at uddele nogle Kartofler; han bad om Bevilling at maatte optage sine Kartofler og sælge dem for en billig Priis 2 Timer om Dagen, først til de Danske og siden til de Engelske, under en Salvegarde, men derpaa hørtes intet Svar, og hvad Under, da Fjenden tog dem selv uden Betaling. Af Jordbrugernes Marksæd er der, efter den allermindste Vurdering, taget og ødelagt for 7 à 8000 Rd. foruden det Tab, vi have lidt i vore Huse og vore Hauger, hvis Frugt for det meste er bleven ranet, og en stor Del Plankeværk brugt til Brændsel. Selv paa Frederiksberg Slot, hvor Garder-Officererne laae og Soldaterne i Stalden, er der beskadiget for adskillige 100de Rigsdaler. Kongens egne Værelser alene var dog frie for Beboelse af Fjenden, kun Chatoller og andre lukte Gjemmer bleve opbrudte. Næsten hver Søndag lod denne overmodige Fjende anstille hoverende Musik paa dette Kgl. Slot, endog efter Kapitulationen. I vor Trang gik os dog intet mere til Hjerte, end at vi ej saae os istand til at lindre de vansmægtede Ladegaards Lemmer.[11] De kom her 500 i Tallet den 29 August i Mørke og Mulm om Natten Kl. 11 til henimod Midnat; Gaderne gjenløde af de Galnes, Vansmægtedes, Ængsteliges og Lidendes Nød og Vaande. Selv General Varde ynkedes over deres Jammer; han lod og Fogden og mig kalde til sig om Natten, anmodede os om at sørge for disse Ulykkelige med Æde og Drikke, og især tage os af

et Fruentimmer af Stand, som han bad ikke at komme ind i Kirken mellem de andre Galne og Syge, og lod den eng. General Hospitals Inspektør følge med, for at see, at hun blev anviist et godt Logie her i Byen. Hvor smertede det os ikke, at vi ej havde eller vidste at kunde forskaffe noget til disse Nødlidende. I 24 Dage havde vi været indspærrede; hos Bagerne var intet Brød at faae; andre Fødevare vare fortærede, især af Fjenderne; af Drikke havde vi næsten alle intet, undtagen Vand og lidt Mælk; hvilket Sidste dog vore medlidende Medborgere maatte see at lade os faae, uden at disse Rovdyr bemærkede det, da de ellers vilde have det, om ikke Køerne med; thi de toge i Førstningen de fleste Heste, Køer, Faar og Fjederkreature fra Omegnens Beboere, enten uden Betaling, eller blot mod Qvittering til en Spotpriis, som maaskee siden blev betalt. Det var et ubeskriveligt elendigt Syn, at see disse Hospitalslemmers Transport her igjennem Byen ind i Kirken. To engelske Soldater fulgte med hver Vogn, hvori laae Galne, Syge og udlevede Oldinger. Nogle gave rasende Vraal af sig; Andre vaandede sig under de græsseligste Smærter; Nogle spurgte os, saa sagte, om vi vare Engelskmænd eller Danske, og Andre sagde ængsteligen: »Hvor mon de føre os hen? De ville dog ikke slaae os ihjel?« Nu bleve disse elendige halvnøgne Mennesker baaren fra Vognene ind i Kirken. Nattens Mørke, Lygternes svage Skin, de skumle Gravhøje, det hellige Tempel, de fjendtlige væbnede Soldater, Larmen og Skrig af Fremmedes og eget Tungemaal, de Rasendes Fortvivlelse og de Skrøbeliges og Syges Vaande ved Stød af Vognen eller den haarde Haands Berørelse og Angst for hvad dem skulde vederfares, gjorde dette Syn i højeste Grad gyseligt og ynkværdigt for Enhver, som føler og troer, at Mennesket er hans Broder, i hvo han saa monne være. Herrens Tempel var nu fuldt af disse Elendige; fuldere end det nogensinde var ved de højtideligste Fester. Lidt koldt Vand var alt hvad nogle af de meest Nødlidende bleve styrkede med. Dagen kom, og, uagtet Inspektørens og Doktorens Umage, varede det til næste Dags Eftermiddag Kl. 4re, forinden disse Ulykkelige, som Dagen i forvejen havde næsten intet faaet, undtagen lidt Kartofler, og som i mange Dage havde udstaaet Dødsangest, kunde faae nu lidt tørt Brød til Husvalelse og et Læs Halm og et Læs Hø at ligge paa, da de faa reddede Sengeklæder vare aldeles utilstrækkelige til denne Mængde. Inde i Kirken blev

Luften forgiftet af disse sammenpressede Mennesker og deres Ureenlighed; uden om Kirken bleve antændte Ildsteder ved de Afdødes Grave, og Liigtræerne og Korsene paa Gravene maatte tjene Fjenden til Brændsel. Denne jammerfulde Tilstand i Frederichsberg Kirke varede i tvende samfulde Dage og tvende samfulde Nætter. Kirken kunde først bruges tredie Søndag efter denne Indqvartering; imidlertid gjenlød Guddommens Tempel af Hungriges Raab om Brød, Syges dybe Sukke, Lidendes fortvivlede Veeklager og Rasendes gruelige Forbandelser. De 50ve Bøndervogne, som hidbragte disse Vanlykkens Børn, skulde bie, for at føre dem bort. Af Sæden paa Marken tillod Fjenden dem at underholde deres Heste, og selv fik de lidet Føde af Barmhjertighed af ham, og ofte maatte det tigges af den gemeneste Soldat. Endelig blev anden Dags Aften bestemt af Fjenden til disse Ulykkeliges Bortførelse, ret som om Aftenens Mørke og Nattens frygtelige Ankomst skulde hjelpe til at gjøre Scenen end mere rædselfuld. Nu saaes da de Afsindige fastgjorte til Vognene med bagbundne Hænder; nu Halvgalne, som med Ansigterne vendte mod hinanden, brændte af Harme efter at slaae, spytte, sparke og rive hinanden i Ansigtet, nu udmarvede, skindmagre Oldinger, nu smærtefulde Syge, som ynkværdigen vaandede sig ved Vognens Stød. En rasende Præst,[12] en tungsindig Student, som sagdes at være født her i Byen, og havde baaret Vaaben for Fædrenelandet i Kronprindsens Chorps den 2den April 1801, en ung Kone, som nylig havde været i Barselseng og var gaaet fra Forstanden af Skræk over Fjendernes Ankomst, blandede i Hoben af de øvrige Bundne og Sengeliggende, paadroge sig især Opmærksomhed og syntes at gjøre Synet end mere beklagelsesværdigt. Bag efter Vognene fulgte en Trop liderlige Qvinder, der plagedes af den skjændigste Sygdom, fordi de havde i deres bedste Ungdom solgt deres Legemer til vanærende Brug. Frækhed syntes dog ikke ganske at have forladt Nogle, medens Skamfuldhed og pinende Bebrejdelse upaatvivlelig martrede Andres Barm. – Mangel paa Fødevare tiltog nu daglig i vor indspærrede og udtærede By, og end mere Frygt for en værre Fremtid. Nogle Beboere bleve morderisk truede af Soldaterne, og det var ikke blot Soldaterne, der vilde udsue os som Igler, Officerernes Tjenere gik især og saae efter Fjærkreature, som de enten toge for intet eller gave noget ubetydeligt for. Omsider foreslog en fjendtlig General for Sognepræsten og Slots-

forvalteren, at gjøre Anstalter for Levnetsmidler, men disse vare Dannemænd, som ingen Frygt, Smigren eller Fordeel kunde bevæge til at vorde engelske Agenter. De vægrede sig derfor ganske for slig vanærende Forretning. Just som Præsten var henne at besørge dette Svar til den fjendtlige General, havde nogle engelske Soldater trængt sig ind i hans Præstegaard, slaaet en lukt Dør i Stykker, og bortranet, hvad de vilde have i dette Værelse, hvilket naturligviis maatte sætte hans Kone, som laae i Barselseng, i megen Skræk. Ved Klage derover, fik vel han og nogle faa andre af os en Salvegarde, men dette varede ikke meget over et Par Dage. – Fjenden var imidlertid i uophørlig Bevægelse. Officerene brugte idelig deres Kikkerter; paa Slotsaltanen laae stedse nogen paa Udkik; her kjørtes uophørlig frem og tilbage med Spader og Skubkarrer. Vi stolede paa, at de vare ikke mindre i gavnlig Bevægelse i Kjøbenhavn, og spottede derfor over al deres Travelhed. Naar nogen vilde have noget, henviste vi dem til Hovedstaden, som de storpralende havde sagt skulde blive taget paa 2 Dage. Efter omtrent 14ten Dages Belegning, da vi troede, at Fjenden nu, paa en eller anden Maade, skulde blive nødt til at tage snart bort, kom her mangfoldige Vogne med Kufferter, nogle Køjeklæder, Feldtkjædler, 6 Koner til hvert Kompagnie tilligemed alle deres Unger. Vi studsede over dette Syn paa denne Tid. Forstæderne bleve stukne i Brand, og vi viste dem øjensynlig Kjøbenhavns Beslutning at forsvare sig til det yderste. Dette skrækfulde Syn svækkede og Haabet hos Fjenderne. De bandede de Danskes Kanonkugler, som meget generede dem. Nogle naaede heelt op til Frederichsberg Bye; en Bombe eller Granat sprang over Præstegaarden og en faldt ned uden for Kirken i Runddelen. De Engelskes Qvæstedes Antal formeredes daglig. Istedet for, som fra Begyndelsen, at bringe dem bort, blev nu Skolen i Valdby og et Sted her i Byen gjort til Hospitaler. – Skræk begyndte nu alt mere og mere at udbrede sig overalt. Vi frygtede for Hovedstadens Skjæbne, vi vare bange for, at vor By skulde blive Kampepladsen; næsten daglig skede her Executioner paa de baldstyrige Soldater; nu gik Rygtet, at nogle Mennesker bleve hængte oppe i Syndermarken, og 3 engelske Artillerister skal og virkelig være blevet hængt der. Et Menneske, som de Engelske havde anfaldet og berøvet i et Huus, og som, fangen af dem, muligen frygtede for denne eller hiin skjændige Død, prøvede paa at ville tage sig

selv af Dage, ved at stikke sig i Maven og Struben med et Søm. For at forskaffe os Brød, fik omsider den ene Bager her Tilladelse til at bage til Byens Indvaanere, medens der hos den anden blev baget til de Engelske. Endelig kom Onsdagen den 2den Septbr., Dagen til Mordbrandets Begyndelse; man sagde os da, at der næste Aften skulde kastes Bomber paa Byen. Vores Uvidenhed kom os ret godt her tilpas, som den saa ofte gjør Mennesket i Livet. Vi troede ikke, at Bomberne kunde naae saa vidt eller udbrede saa megen Skræk og Ødelæggelse, som de gjorde; men neppe var en Time forbi fra at denne Ildregn var begyndt af disse Umennesker, førend der alt saaes Ildløs; hvorved Fjenden gav et forskrækkeligt Hurra-Skraal af sig, skjønt dog ikke nær saa fældt, som da de fik den canibalske Glæde, at see Guds Huus[13] antændes og styrte for deres Brandredskaber.

Længe, længe nok har Engelænderne været Sørøvere mod vore søfarende Brødre, nu ere de komne for at plyndre os paa Landet, sætte Ild paa vor Hovedstad; glæde sig over Templers Fald, myrde uskyldige Borgere, Qvinder og Børn, berøve den fredeligste Konge og Borger deres kostbareste, retmæssige Ejendom, vor sejervante Flaade, nej; saa tænkte jeg, nu maa ikke blot Forsvars Ønske, men en brændende Hævn fylde hver dansk Mands Bryst. Den 7de September kom, og vi meente, at Fjenderne vare drevne slukøret bort til deres Røverhjem, da de hoverede af at de skulde have Kastellet og begge Holmene i Besiddelse i 6 Uger og vor Flaade som en Erobring. – Nu fik vi vel friere Luft, men vore udvortes Kaar bleve af Engelske snarere værre, og vore Hjerter langt mere bedrøvede ved at erfare Sandheden af deres Udaad. Fredagen den 16de October forlode os disse Skjørtekarle, som Bjergskotterne kaldtes, formedelst deres Klædedragt, og om Løverdagen og Søndagen derpaa blev Slottet rømmet af de engelske Garder. Istedet for Betaling for saadanne Qvarterer, som enkelte Officerer havde udtrykkelig lejet, istedet for de dem anviiste, fordi de vare forsynede med Kakkelovne, efterlodes der, som overalt, hvor der havde været Engelske, megen Ureenlighed og Beskadigelse hos Beboerne, ja ved deres Afsked kom der endog Ild paa et Par Steder, som efter al Sandsynlighed var paasat af dem; den blev dog lykkeligviis snart slukket.

NOTER

1. Jvfr. hertil og til det følgende Amtsprovst Hammonds Dagbog, udg. i Fra Arkiv og Museum I, 284 ff.
2. Formentlig General Sir Harry Burrard (1755-1813).
3. Den hannoveranske Legion, jvfr. North Ludlow Beamish, History of the King's German Legion I, 119 ff.
4. Muligvis Oberst Sir James George Stopford, 3. Earl of Courtown.
5. Sir Henry Warde (1766-1834), General.
6. Formentlig Etatsraad, fhv. Kommitteret i Kommercekollegiet Christian Albrecht Fabricius, død 1815, 81 Aar gl.
7. Det gamle Pesthus ved Kallebodstrand. Institutionen var 1769 blevet flyttet til Ladegaarden (Carl Bruun, Kjøbenhavn III, 164, 328).
8. General Joachim Melchior Holten Castenschiold (1743-1817) til Borreby, der 1807 fik den haabløse Opgave at organisere det sjællandske Landeværn.
9. Arthur Wellesley Hertug af Wellington (1769-1852).
10. George James Earl of Ludlow (1758-1842), General, 1805 Chef for en Division af den hannoveranske Hær.
11. Om Flytningen af Patienterne i St. Hans Hospital (Ladegaarden) se Historiske Meddelelser om København I, 123.
12. Niels Christian Bang Cruuse (Kruse) (1757-1808), 1788 Præst til St. Hans Hospital, afsat 1801. Jvfr. hertil J. P. Mynsters Skildring: »Jeg husker endnu, hvorledes han, da dette Embede [ɔ: ved St. Hans Hospital] var ham lovet, gik op og ned af Gulvet, og med megen Selvtilfredshed sagde: »Jeg er Manden til St. Hans Hospital«. Dette blev han ogsaa virkelig, thi, da Drikfældighed kom til hans naturlige Anlæg, sank han omsider fra Præst til Lem af Hospitalet. Dette var han endnu 1807, da man under Kiøbenhavns Beleiring maatte flytte Hospitalet. Da dette maatte skee i Hast, bleve de Afsindige den første Nat indqvarterede i Frederiksberg Kirke. Idet nu den forrige Præst atter befandt sig i en Kirke, besteeg han Prædikestolen, og den Gale prædikede nu for de Gale, et Optrin, som vel kunde fortiene en Fremstilling af Tieck eller en anden Mester« (J. P. Mynster, Meddelelser om mit Levnet, 1854, S. 20).
13. Vor Frue Kirke. Jvfr. Bjørn Kornerup, Vor Frue Kirkes og Menigheds Historie S. 321-24.

I Tekstgengivelsen er enkelte aabenbare Trykfejl i Originalen stiltiende blevet rettede.